

ВЕЛИЧНЕ ЦЕ ІМ'Я
до 135-річчя з дня народження академіка
В. Я. Юр'єва.

В 2014 р. виповнюється 135 років з дня народження академіка В. Я. Юр'єва.

В. Я. Юр'єв (1879-1962) прожив надзвичайно яскраве життя у вітчизняній науці. Завдяки своїй працездатності та цілеспрямованості він пройшов шлях від повітового агронома до всесвітньо відомого вченого-селекціонера, академіка АН УРСР, двічі Героя Соціалістичної Праці, лауреата Сталінської премії СРСР, почесного академіка ВАСГНІЛ, заслуженого діяча науки УРСР, професора, доктора сільськогосподарських наук. Відомий селекціонер-рослинник та насінник, В.Я. Юр'єв уособлював у собі правонаступність кращих традицій вітчизняної та зарубіжної науки. Учений увійшов до історії вітчизняної дослідної справи як автор 150 наукових праць з селекції, насінництва і сортової агротехніки сільськогосподарських культур, які стали практичними посібниками для майбутніх селекціонерів.

Василь Якович Юр'єв народився 21 лютого 1879 року в с. Іванівська Вірга Нижньоліманського повіту Пензенської губернії у сім'ї збіднілих дворян. Батько займався господарством і управляв дрібними поміщицькими маєтками. Мати була домогосподаркою. Початкову освіту отримав в сільській земській школі. Потім перейшов до Нижньоліманського міського чотирикласного училища, яке закінчив у 1892 році. Після закінчення Маріїнського земельного училища юнак вирішує будь-що продовжити навчання. На зароблені кошти купує собі студентську форму та їде до Нової Олександрії Люблінського воєводства. Маючи добру теоретичну підготовку і досвід роботи в сільському господарстві, в 1899 р. В. Я. Юр'єв блискуче склав вступний іспит і був зарахований до інституту.

За часи свого студентства юнак приймав участь у всіх студентських рухах як академічного, так і політичного характеру. Коли В. Я. Юр'єв навчався на третьому курсі інституту, його заарештували й відправили в солдати, виключивши з інституту. Військову повинність (1902-1903) відбував в артилерії Севастополя. З осені 1903 р. продовжив навчання в інституті. Учбовий заклад успішно закінчив у 1905 р. і отримав звання вченого агронома. Цього ж року повернувся на батьківщину і влаштувався повітовим агрономом у Нижньоліманському повіті. За чотири роки роботи в земстві молодий агроном не тільки розумом, а й душею глибоко відчував потребу перебудови вітчизняного землеробства. Якось, переглядаючи газети, В. Я. Юр'єв звернув увагу на оголошення, надруковане у «Южно-русской сельскохозяйственной газете», де в хроніці повідомлялося: «Поблизу Харкова засновується селекційна станція. Агрономічна громадськість надає цій події великого значення в справі прогресу вітчизняного землеробства. Для нової станції потрібні агрономи, які пройшли курс вищої школи і мають достатні практичні навички». Він посилав заяву з проханням прийняти його на роботу. Невдовзі одержує повідомлення директора станції професора П. В. Будріна про його зарахування науковим працівником станції.

В. Я. Юр'єв розпочав свою діяльність на Харківщині. Для створення запасів селекційного матеріалу В. Я. Юр'єв організує поїздки на поля України, Белгородщини, Курщини та в інші зони країни. Завдяки проведеному у м. Харків спеціального з'їзду діячів із селекції та насінництва сільськогосподарських культур багатьом спеціалістам того часу було надано можливість удосконалити свої знання шляхом відряджень у провідні селекційні установи Західної Європи і Америки. Скористався цим і Василь Якович. В першій декаді січня 1912 р. він виїздить спочатку до Англії, а потім до Америки з коротким заїздом до Свалефа (Швеція).

У 1914 р. було організовано експедиційне обслідування всієї території Харківської губернії і зібрано кілька тисяч зразків сортів усіх культур, з якими велась, або передбачалася вестися в подальшому селекційна робота. Коли розпочалася перша світова війна, заплановані роботи довелося припинити. В. Я. Юр'єв одержав повістку про мобілізацію до армії. Як офіцер-артилерист він потрапив на західний фронт до Кракова. З 1 липня 1914 р. по грудень 1917 р. пробув він на війні з Австрією та Німеччиною.

Після повернення на станцію, основну увагу приділяє селекції озимої пшениці й кукурудзи. В 20-ті роки минулого століття ним створені перші високоврожайні сорти. Найкращі з місцевих сортів передані до виробництва і стали висіватися на невеликій площі. Це були озимі пшениці – Мільтурум 120 і Ферругінеум 117 і ярі пшениці Арнаутка Кочина, безоста Карлівська та інші. Індивідуальним добором з місцевих сортів В. Я. Юр'євим створені такі сорти озимої пшениці, як Альбідум 676 (Юр'євка), Еритроспермум 917 і Ферругінеум 1239; сорти ярої пшениці Мільтурум 162 і Гордеїформе 802; ячменю Європеум 353/133, вівса Харківський 596, проса Харківське 2 та інші. До 1924 року В. Я. Юр'єв створював сорти методами індивідуального і масового добору. В подальшому ним застосовувався метод гібридизації та внутрішньо сортового покращуючого добору.

Поряд із науково-дослідною діяльністю В. Я. Юр'єв займається педагогічною. В 1937 р. він очолив нову кафедру селекції і насінництва Харківського сільськогосподарського інституту і 25 років був її незмінним керівником. Під керівництвом В. Я. Юр'єва і його співавторстві в 1940 р. було складено перший підручник «Загальна селекція і насінництво польових культур». Підручник вийшов з друку тричі ще за життя вченого.

З початком Другої світової війни керівництво станції одержало наказ евакуювати станцію в тил країни. Харківська державна селекційна станція була евакуйована в м. Комишин, а потім до Челябінська. На Челябінській сільськогосподарській станції В. Я. Юр'єв працює заступником директора з наукової діяльності. Після визволення Харкова від загарбників, В. Я. Юр'єв з працівниками повертаються на рідну станцію і згодом очолює її роботу. У 1945 р. В. Я. Юр'єва обрали дійсним членом Академії наук УРСР. В 1947 р. йому було присуджено Державну премію СРСР. Вчений з вдячністю прийняв її, а кошти від неї передав до фонду відбудови народного господарства. В 1946 р. в Харкові організовано Інститут генетики і селекції Академії наук Української РСР. Очолив установу В. Я. Юр'єв. В 1956 р. його було об'єднано з Харківською державною селекційною станцією. Нова установа одержала назву Український інститут рослинництва, селекції і генетики.

Крім наукової діяльності, В. Я. Юр'єв був ще й громадським діячем. Починаючи з 1940 р. він постійно обирався депутатом районних та міських рад депутатів трудящих. З 1951 р. – депутат Верховної ради УРСР.

Указом Верховної Ради СРСР від 21 травня 1954 р. В. Я. Юр'єву було присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці. У 1956 р. обрано почесним академіком ВАСГНІЛ. За великі заслуги перед Батьківщиною та в зв'язку з 80-ти річчям від дня народження у 1959 р. вдруге присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці. 26 урядових нагород – п'ять орденів Леніна, два ордени Трудового Червоного Прапора, орден «Знак пошани», дві золоті медалі «Серп і молот» Героя Соціалістичної Праці та інших 16 медалей. Шведське королівське сільськогосподарське товариство визнало В. Я. Юр'єва почесним його членом.

Помер В. Я. Юр'єв 8 лютого 1962 р. Його ім'я присвоєно Українському ордену Леніна науково-дослідному інституту рослинництва, селекції і генетики, який на даний час має назву Інститут рослинництва НААН. У 1965 р. Академія наук УРСР для увічнення пам'яті академіка В. Я. Юр'єва встановила премію імені видатного вченого. Лауреатами премії можуть бути вчені, які збагатили науку в галузі генетики, створили нові методи акліматизації, селекції і гібридизації рослин і тварин, створили нові високоврожайні сорти сільськогосподарських культур і високопродуктивних порід тварин.

За роки, що минули від часу, коли жив і творив вчений, збагатилася теорія селекції, з'явилися нові методи, змінилася техніка проведення робіт, але принципи створення сортів, якими користувався В. Я. Юр'єв, до цього часу актуальні і мають значну цінність для теорії і практики селекційної роботи.

В.М. Ожерельєва, к.і.н.